

MAREK MARCZEWSKI

WPROWADZENIE W PROBLEMATYKĘ DIAKONATU STAŁEGO

Wnikliwa analiza tekstu *Katechizmu Kościoła katolickiego*¹ dotyczącego sakramentu święceń zmusza do przedstawienia refleksji natury ogólnej, którą można sformułować następująco: wydaje się, że mamy do czynienia z brakiem treściowego związku pomiędzy stwierdzeniami natury ogólnej a szczegółowymi rozwiązaniami. Przykład tego stanu rzeczy stanowi – w naszym przekonaniu – nauka *Katechizmu* o diakonacie. Niepokój tłumaczy potrzebę zorganizowania tego seminarium, podczas którego podejmiemy wysiłek w celu zrozumienia teologii diakonatu, która zawarta jest w tekstach powyższego dokumentu.

Teologia tego urzędu/posługi pozostaje w ścisłym związku z teologią posługi święceń, co jest oczywiste i słuszne. Czytamy tam, że „posługa święceń, czyli kapłaństwo *urzędowe*, służy kapłaństwu chrzcielnemu”², a „trzy sakramenty: chrzest, bierzmowanie i sakrament święceń kapłańskich, oprócz tego, że udzielają łaski, wyciskają *charakter* sakramentalny (czyli «pieczęć»), przez który chrześcijanin uczestniczy w kapłaństwie Chrystusa i należy do Kościoła, odpowiednio do swego stanu i pełnionych funkcji. To upodobnienie do Chrystusa i Kościoła, urzeczywistniane przez Ducha Świętego, jest nieusuwalne”³

Dr hab. MAREK MARCZEWSKI – pracownik Biblioteki im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie. Adres do korespondencji: ul. Turkusowa 3/48, 20-572 Lublin, tel. (081) 526-51-59

¹ Poznań 1994 (skrót: KKK).

KKK 1120. W związku z tym tekstem nasuwa się następujące spostrzeżenie: Zwraca on uwagę na diakonijny wymiar urzędu kościelnego (por. KKK 876; 1551), który objawia się w życiu wspólnoty kościelnej w rozmaity sposób: najpierw w tym, że kapłaństwo służebne zostało „umiejscowione” w powszechnym kapłaństwie wiernych, następnie poprzez potwierdzenie wspólnego wszystkim wiernym kapłaństwa w sakramencie święceń (por. Y C o n g a r, *Diakonia w duchu Soboru Watykańskiego II*, „Novum” 1979, nr 4, s. 80 n.) i właściwą trzem stopniom posługą nauczania, uświęcania i miłości (por. KKK 1142; 1547).

³ KKK 1121; 1570. W *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* czytamy:

„Sakrament święceń jest sakramentem, dzięki któremu posłanie, powierzone przez Chrystusa Apostołom, nadal jest spełniane w Kościele aż do końca czasów. Jest to więc sakrament posługi apostoelskiej. Obejmuje on trzy stopnie: episkopat, prezbiterat i diakonat”⁴ Sakrament święceń „włącza do stanu biskupów, prezbiterów i diakonów”, „udziela daru Ducha Świętego, pozwalającego wykonywać «świętą władzę» (*sacra potestas*), która może pochodzić jedynie od samego Chrystusa, przez Jego Kościół”, i konsekruje przyjmującego święcenia, tzn. włącza i przyjmuje „przez samego Chrystusa w służbę Kościołowi” Widzialny znak tej konsekracji stanowi „włożenie rąk przez biskupa i modlitwa konsekracyjna”⁵

Tych, którzy zostali konsekrowani, nazywamy kapłanami. Oni przez swą służbę uobecniają „jedyne kapłaństwo Chrystusa”⁶ Ta „widzialna

„[...] diakon otrzymuje nałożenie rąk i jest wspomagany specjalną łaską sakramentalną, która włącza go w sakrament święceń” (art. 4); „Diakonat zostaje udzielony przez specjalne wylanie Ducha Świętego (*wyświęcenie*), które upodabnia przyjmującego te święcenia do Chrystusa, Pana i Sługi wszystkich. W Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, w numerze 29 precyzuje się, przytaczając tekst *Constitutiones Ecclesiae Aegyptiacae*, iż nałożenie rąk na diakona nie jest «ad sacerdotium sed ad ministerium» [...] To wskazanie [...] wskazuje na właściwą tożsamość teologiczną diakonatu. Diakon jako uczestnik jednej posługi kościelnej jest w Kościele specjalnym znakiem sakramentalnym Chrystusa – Sługi. Jego zadaniem jest bycie «wykonawcą potrzeb i pragnień wspólnot chrześcijańskich» oraz «animatorem służby, czyli *diakonii*», która jest istotnym elementem misji Kościoła” (art. 5); „Diakonat, jako stopień święceń, wyciska na tych, którzy go przyjmują, znamię i udziela specjalnej łaski [...], która jako *vigor specialis* jest darem do przeżywania nowej rzeczywistości wynikającej z przyjęcia sakramentu. «Diakoni, umocnieni łaską sakramentalną, w *postudze* liturgii, słowa i miłości, służą Ludowi Bożemu w łączności z biskupem i jego kapłanami»” (art. 7) ([w:] Kongregacja Edukacji Katolickiej, *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych*; Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o postudze i życiu diakonów stałych*. Watykan 1998, s. 24-26 – dalej cyt.: *Wytyczne*; *Dyrektorium*).

⁴ KKK 1536.

⁵ KKK 1538.

⁶ KKK 1545. „W służbie eklezjalnej wyświęconego kapłana jest obecny w swoim Kościele sam Chrystus jako Głowa swojego Ciała, jako Pasterz swojej trzody, Arcykapłan odkupieńczej ofiary, Nauczyciel Prawdy. To właśnie wyraża Kościół, mówiąc, że kapłan na mocy sakramentu święceń działa «w osobie Chrystusa-Głowy» (*in persona Christi Capitis*)” (KKK 1548). *Katechizm* konsekwentnie – idąc w tym przypadku za nauką Soboru Watykańskiego II (por. np. KK 10) – sytuuje kapłaństwo służebne (hierarchiczne) w kontekście kapłaństwa powszechnego, mówiąc o dwóch sposobach uczestniczenia w jedynym kapłaństwie Chrystusa (KKK 1120; 1546-1547). „Die erste Auszeichnung der in Christus geschaffenen Gemeinschaft bestehe darin, Gottes Königreich zu sein, also sein Eigentum, zugleich aber mitvollziehenden Organ seiner Herrschaft, die keine Knechtschaft mehr zuläßt [...] Die neue Beziehung zu Gott findet ihren umfassendsten Ausdruck in dem gemeinsamen Priestertum der Gläubigen. Es hat seinen Grund in der Wiedergeburt aus Gott und in der Verleihung des Heiligen Geistes. Ohne

obecność Chrystusa jako Głowy” staje się zauważalna „przez pełniących posługę święceń, „zwłaszcza” przez biskupów i prezbiterów”⁷ Użycie w tym kontekście partykuły „zwłaszcza” ma swoje znaczenie. Służy do podkreślenia, uwydatnienia treści, które chce się przekazać. Konsekwentnie zatem w art. 1554 *Katechizmu* czytamy: „**Urząd kościelny, przez Boga ustanowiony, sprawowany jest w różnych stopniach święceń przez tych, którzy od starożytności już noszą nazwę biskupów, prezbiterów i diakonów**». **Nauka katolicka, wyrażona w liturgii, Urząd Nauczycielski i stała praktyka Kościoła uznają, że istnieją dwa stopnie uczestniczenia w kapłaństwie Chrystusa: episkopat i prezbiterat. Diakonat jest przeznaczony do pomocy im i służenia. Dlatego pojęcie *sacerdos* – kapłan – oznacza obecnie biskupów i prezbiterów, a nie diakonów.** Nauka katolicka przyjmuje jednak, że zarówno dwa stopnie uczestniczenia w kapłaństwie (episkopat i prezbiterat), jak i stopień służby (diakonat) są udzielane za pośrednictwem aktu sakramentalnego nazywanego «święceniami», to znaczy przez sakrament święceń [podkr. moje – M. M.]”⁸

Taufe und den darin geschenkten Geistes gibt es keinen wahren Gottesdienst [...] Zunächst freilich ist dieses Priestertum in der Kirche als ganzer verwirklicht [...] In ihrer Gemeinschaft ist die Kirche der Ort des wahren Gottesdienstes, des offenen Zeugnisses für die Machttaten Gottes, von der Erlösung in Christus, von der ewigen Berufung [...] Um falschen Deutungen vorzugreifen, mußte der Unterschied zwischen dem gemeinsamen und dem besonderen, hierarchischen Priestertum eigens hervorgehoben werden” (*Dogmatische Konstitution über die Kirche, Kommentar zum II. Kapitel von Prof. Dr. Aloys Grillmeier SJ, Frankfurt a. M., 2 Vat I 180-181*). Skróty, oprócz zaznaczonych w tekście, podajemy na podstawie: *Encyklopedia Katolicka. Wykaz skrótów*, oprac. J. Warمیński, E. Gigilewicz, R. Sawa, Lublin 1993²

⁷ KKK 1549. To pierwszy moment, w którym pominięci zostali diakoni. Natomiast odniesienie w przypisach tego zdania do KK 21 jest mylące, bo tekst w całości poświęcony jest opisaniu istoty urzędu biskupiego i jego wymiaru sakramentalnego; nie ma mowy o prezbiterach (*Dogmatische Konstitution über die Kirche, Kommentar zum III. Kapitel, Artikel 18-27 von Univ. Prof. Dr. Karl Rahner SJ, München, 2 Vat I 217-221*). W KKK 1581 z kolei znajdujemy stwierdzenie o charakterze ogólnym, które odnosi się do wszystkich, którzy są wyświęceni na diakonów, prezbiterów lub biskupów: „Sakrament święceń przyjmującego upodabnia do Chrystusa dzięki specjalnej łasce Ducha Świętego, czyniąc go narzędziem Chrystusa dla Jego Kościoła. Święcenia uzdalniają go, by mógł działać jako przedstawiciel Chrystusa, Głowy Kościoła, w Jego potrójnej funkcji kapłana, proroka i króla”; por. KKK 1585.

⁸ Papież Jan Paweł II w katechezie poświęconej diakonatowi (*Diakonat w służebnej i hierarchicznej komunii Kościoła*, OsRomPol, 15(1994), nr 1, s. 37 n.) wypowiedział się podobnie: „Świadectwa Tradycji potwierdzają odrębność funkcji diakona i kapłana. Na przykład św. Hipolit (II-III w.) twierdzi, że diakon jest wyświęcony «nie dla kapłaństwa, lecz dla służby biskupowi, by spełniać to, co mu on poleca» (Sch 11, 29; por. *Constitutiones Argypit*.

Powyższe stwierdzenie wyznacza na pewno pewien etap refleksji i nauki Kościoła rzymskokatolickiego nad istotą kapłaństwa służebnego (urzędowego) i stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, kto i jak uczestniczy w kapłaństwie Chrystusa. Sprawy te czekały bowiem na ich podjęcie od czasu Soboru Trydenckiego⁹ Sługa Boży ks. Wincenty Granat, komentując naukę Soboru Watykańskiego II o sakramencie święceń w ogóle, a święceniach diakonatu w szczególności, napisał m.in.: „Konstytucja dogmatyczna o Kościele diakonat zalicza do święceń, **choć** [podkr. moje – M. M.] nie nazywa go kapłaństwem”¹⁰, i jako dowód na poprawność wyводу przytacza tekst pierwszej części art. 29 *Konstytucji dogmatycznej o Kościele* „*Lumen gentium*”, z którego zacytujemy dwa pierwsze zdania, najistotniejsze dla naszej refleksji: „Na niższym szczeblu hierarchii stoją diakoni, na których nakłada się ręce «nie dla kapłaństwa, lecz dla posługi». Umocnieni bowiem łaską sakramentalną, w posłudze liturgii, słowa i miłości służą Ludowi Bożemu w łączności z biskupem i jego kapłanami”

Od początku zdania te nie przez wszystkich teologów zostały przyjęte bez oporu i z taką oczywistością, jak tego przykład mamy w nauczaniu wybitnego polskiego dogmatyka. Jako pierwszy swe zastrzeżenia pod adresem tego tekstu wysunął Herbert Vorgrimler¹¹ Drugim był Augustinus Kerkvoorde¹²

III, 2. wyd. Funk, *Didascalia*, 102; *Statuta Ecclesiae Ant.*, 37-41, wyd. Mansi 3, 954). Istotnie, zgodnie z myślą i praktyką Kościoła diakonat należy do sakramentu kapłaństwa, nie stanowi jednak części kapłaństwa i nie pociąga za sobą funkcji ściśle kapłańskich”; „Diakoniat jest sakramentem i jest pierwszym stopniem sakramentu święceń, chociaż nie jest sam w sobie stopniem kapłańskim. Jest przede wszystkim sakramentem posługi, posługi sakralnej i sakramentalnej w Kościele” W *Katechizmie* w skrócie następującym po przedstawieniu nauki o sakramencie święceń w związku z diakonatem czytamy, że „diakoni są wyświęceni dla zadań posługi w Kościele. Nie otrzymują oni kapłańskiej posługi, ale święcenia dają im prawo do ważnych funkcji w posłudze słowa, w kulcie Bożym, w zadaniach duszpasterskich i charytatywnych, które mają pełnić pod pasterskim zwierzchnictwem swojego biskupa” (art. 1596).

⁹ „Najobszerniejsze przed Soborem Watykańskim II orzeczenie o sakramencie święceń podał Sobór Trydencki [...] Z orzeczeń Soboru Trydenckiego wynika, że nie chciano określić, czy biskupstwo i diakonat są sakramentem” (Granat CB II 328).

¹⁰ Granat CB II 328. Ksiądz W. Granat stwierdził także, iż „z nauki o trzech stopniach sakramentu nie wynika, że ten podział został dokonany przez samego Chrystusa; możliwe było, że dał On wyraźną władzę Kościołowi dokonywania wspomnianego podziału lub też sam Kościół na podstawie ogólnych uprawnień to uczynił; w tym drugim wypadku Kościół mógłby ów podział znieść lub też dać kapłanom zwykłą władzę święceń na diakona i prezbitera” (Granat CB II 330).

¹¹ *Dogmatische Konstitution über die Kirche. Kommentar zum III. Kapitel, Artikel 29 von Herbert Vorgrimler. Freiburg i. Br., 2 Vat I, 256-259.*

¹² *Elemente zu einer Theologie des Diakonates, [w:] De Ecclesia. Beiträge zur Konstitu-*

Vorgrimler zgłasza najpierw zastrzeżenie pod adresem wyrażenia „niższy stopień”¹³ i sugeruje, by w kontekście dokonywanych zmian dotyczących stopni święceń¹⁴ rozumieć je następująco: „[...] **jedynie** [podkr. moje – M. M.] diakonat, jako niższy «stopień», przynależy do hierarchii pochodzącej z ustanowienia Bożego”¹⁵ Za nieporozumienie uznaje ten teolog zdanie art. 41 *Konstytucji dogmatycznej o Kościele „Lumen gentium”*, w którym diakonów określa się mianem „sług niższego stopnia święceń”¹⁶, skoro „zgodnie z art. 29 [tej *Konstytucji* – przyp. M. M.] nie można zaliczyć do kleryków niższego stopnia”¹⁷ Następnie uczeń Rahnera podaje w wątpliwość słuszność użycia „starożytnego, acz wieloznacznego zwrotu”¹⁸, że na diakonów „nakłada się ręce «nie dla kapłaństwa, lecz dla posługi»” Uważa bowiem, że „«sacerdotium» [kapłaństwo – przyp. M. M.; też niżej] wiązać należy ze stanem [osób] wyświęconych sakramentalnie, z hierarchią, klerem

tion „Über die Kirche” des Zweiten Vatikanischen Konzils, Bd. I-II, hrsg. von G. Baraúna, deutsche Ausg. besorgt von O. Semmelroth, J. G. Gerhartz, H. Vorgrimler, Freiburg–Basel–Wien–Frankfurt a. M. 1966 – Bd. II, s. 214-253.

¹³ „Dieser Ausdruck darf gerade innerhalb dieses III. Kapitels und den ganzen Zusammenhang noch nicht einbahnig nur vom Konzept einer hierarchischen Stufenleiter her verstanden werden (und vor allem nicht in «aufsteigender» Perspektive) [...] Konzipiert man vollends mit der mittelalterlichen Theologie das Amt von den Vollmachten bei der Eucharistie und von der konsekrierenden Setzung der Bevollmächtigten zur Eucharistiefeyer her, dann steht in diesem Bezug selbstverständlich der Diakon auf der niederen «Stufe»” (*Dogmatische Konstitution über die Kirche, Kommentar zum III. Kapitel, Artikel 29 von Herbert Vorgrimler*, s. 257).

¹⁴ Podobną sugestię znajdujemy w katechezie środowej Jana Pawła: „Wraz z przywróceniem stałego diakonatu ta struktura [istnienia trzech święceń wyższych i czterech święceń niższych – przyp. M. M.] została zmieniona, a w sferze sakramentalnej została sprowadzona na powrót do trzech święceń, pochodzących z ustanowienia Bożego: diakonat, prezbiterat, biskupstwo” (*Funkcje diakona w posłudze duszpasterskiej*, OsRomPol, 15(1994), nr 1, s. 39).

¹⁵ „Das dürfte nun entschieden sein: nur noch der Diakon gehört, auf der untersten «Stufe», zur Hierarchie institutionis divinae” (*Dogmatische Konstitution über die Kirche, Kommentar zum III. Kapitel, Artikel 29 von Herbert Vorgrimler*, s. 257).

¹⁶ „Uczestnikami posłannictwa i łaski najwyższego Kapłana są też w osobliwy sposób słudzy niższego stopnia święceń, a przede wszystkim diakoni, którzy służąc tajemnicom Chrystusa i Kościoła, winni zachować siebie czystymi od wszelkiego grzechu i podobać się Bogu oraz starać się o wszelkie dobro wobec ludzi (por. 1 Tm 3, 8-10 i 12-13)”

¹⁷ Vorgrimler uważa, że napisano tak dlatego, by diakonat „deutlich von den Priestern abzurücken” (*Dogmatische Konstitution über die Kirche, Kommentar zum III. Kapitel, Artikel 29 von Herbert Vorgrimler*, s. 257).

¹⁸ *Dogmatische Konstitution über die Kirche, Kommentar zum III. Kapitel, Artikel 29 von Herbert Vorgrimler*, s. 258. Obecnie przypisuje się mu rangę argumentu przemawiającego za pozbawieniem diakonatu charakteru (wymiaru) kapłańskiego – por. KKK 1554; J a n P a w e ł II, *Diakoniat w służebnej i hierarchicznej komunii Kościoła*, s. 37 n.

wyższym, z «ordo» (bo właśnie ono stan ten oznacza), tak przecież różnym od wspólnego kapłaństwa wiernych, a diakon przynależy do «sacerdotium». Natomiast «ministerium» [posługa], która charakteryzuje urząd w Kościele, stanowi wymiar tego urzędu w ogóle i wszystkich jego stopni, nie tylko diakonatu, jak to wielokrotnie podkreśla Konstytucja o Kościele. Zwrot ten należałoby zatem doprecyzować w ten sposób, że przywrócony diakonat potwierdza w szczególny sposób służebny wymiar urzędu, który dotychczas nie był wystarczająco zaznaczony w obecnym porządku struktury kościelnej. Myśl ta nie znalazła jednak [w tym dokumencie] swego wyrazu”¹⁹

Benedyktyn Augustinus Kervoerde²⁰ podjął się zadania wypracowania jednolitego obrazu diakonatu, wykorzystując do tego celu Pismo św., Tradycję, liturgię, dokumenty Urzędu Nauczycielskiego i prawo Kościoła, zdając sobie jednocześnie sprawę z tego, że terminy, które służą opisaniu hierarchii kościelnej, stanowią problem sam w sobie²¹ („stan duchowny”, „kler” „hierarchia”, „kapłaństwo”, „posługa”) ze względu na swą wieloznaczność i niedookreśloność²² Jako przykład podaje termin „kapłaństwo urzędowe” lub „kapłaństwo hierarchiczne”, z którego zostali wykluczeni diakoni lub zajmują w nim marginalną pozycję: „Tak więc diakoni przynależą wprawdzie do hierarchii – konstatuje nasz Autor, ale nie są wliczani w kapłaństwo hierarchiczne”²³, gdyż nakłada się na nich ręce „nie dla kapłaństwa, lecz dla posługi”

¹⁹ „Man hätte die Wendung insofern verdeutlichen können, als das Dienen des Amtes in der heutigen Gestalt der Hierarchie nicht genügend zum greifbaren Ausdruck kommt und der wiederher gestellte Diakonats gerade dazu bestimmt ist, diesen demütigen Dienst der Hierarchie in besonderer Weise zu bekunden, aber das ist nicht klar genug zum Ausdruck gekommen” (*Dogmatische Konstitution über die Kirche, Kommentar zum III. Kapitel, Artikel 29 von Herbert Vorgrimler*, s. 258).

²⁰ Jest on także autorem opracowania potwierdzającego sakramentalność diakonatu: *Die Theologie des Diakonates*, [w:] *Diaconia in Christo. Über die Erneuerung des Diakonates*, hrsg. von K. Rahner, H. Vorgrimler, Freiburg–Basel–Wien 1962, s. 220-284.

²¹ Dokonując refleksji nad myślą Augustinusa Kerkvoorde, musimy pamiętać, że artykuł powstał w 1966 r., kiedy to dopiero pojawiały się pierwsze dokumenty tworzące *corpus* tzw. posoborowego prawodawstwa kościelnego, a Kodeks Prawa Kanonicznego zostanie ogłoszony dopiero prawie 20 lat później (1983 r.).

²² *Elemente zu einer Theologie des Diakonates*, s. 215. Przyczynę tego stanu rzeczy upatruje w tym, że „die Terminologie der Konstitution nicht einheitlich ist. Sie benutzt deutlich die gängigen Begriffe des allgemeinen Sprachgebrauchs und der Rechtssprache” (tamże, s. 216).

²³ Tamże. „Im Kapitel [der dogmatischen Konstitution *De Ecclesia* – przyp. M. M.] über die allgemeine Berufung zur Heiligkeit ist die Rede von den Amtsträgern der niederen

Dzięki *Konstytucji dogmatycznej o Kościele „Lumen gentium”* został wprowadzony na nowo w strukturę Kościoła diakonat jako „właściwy i trwały stopień hierarchiczny”, ale refleksja nad tą nową jednakże posługą, bo przecież nie istniejącą w Kościele łacińskim od tysiąca lat, była dokonywana – dziś sobie z tego zdajemy sprawę²⁴ – w kontekście dotychczasowej „struktury Kościoła łacińskiego, w której diakonat, podobnie jak i pozostałe niższe stopnie, stanowił jedynie przygotowanie do kapłaństwa”²⁵ Z pewnością to, a także istniejący wówczas, jak i obecnie, rozdział pomiędzy klerem a świeckimi stanowią przyczyny zgłaszanego niepokoju nad istotą, miejscem i rolą diakona²⁶

Ordnung, zu denen an erster Stelle – also nicht ausschließlich – die Diakone zu rechnen sind: «An der Sendung und Gnade des höchsten Priesters haben in besonderer Weise auch die Amtsträger der niederen Ordnung teil, vor allem die Diakone, die den Geheimnissen Christi und der Kirche dienen» (41)” (tamże). Faktu przynależenia diakona do hierarchii nie da się wykluczyć: „Seit den ersten Dokumenten, die eine hierarchische Struktur in den Kirchen genau angeben, werden die Diakone zusammen mit den Bischöfen oder den Presbytern genannt [...] Aber seit den Briefen des hl. Ignatius von Antiochien finden wir die drei Stände deutlich unterschieden: «Haltet euch vor Augen (wörtlich: habt im Herzen), alle Dinge in göttlicher Einigkeit zu tun unter dem Vorsitz des *Bischofs*, der die Stelle Gottes vertritt, der *Priester*, die die Stelle des Senats der Apostel innehaben, und der *Diakone*, die mir so lieb sind und denen der Dienst Jesu Christi anvertraut wurde» (Ad Magn. 6, 1). Diese Hierarchie, die wir bald überall finden, ist in der «Apostolischen Tradition» aus dem 3. Jahrhundert niedergelegt, dem ältesten Rituale der Kirche [...] Die spätere Theologie hat den Begriff der Hierarchie sehr kompliziert, indem sie den Unterschied zwischen Weihe und Jurisdiktion und dazu über die Sakramentalität des Subdiakonates und der niederen Weihenstände diskutierte. Aber sie hat niemals bestritten, daß der Diakonats eine apostolische Einrichtung ist und nach göttlichen Recht der Weihe-Hierarchie angehört, gemäß der von einem Kanon des Konzils von Trient wiederholten Formel: «Wer jemand sagt, in der katholischen Kirche sei keine von göttlicher Einsetzung eingerichtete Hierarchie, die aus Bischöfen, Priestern und Dienern besteht, der sei im Banne» (DS 1776) [...] Die Konstitution «De Ecclesia» bringt eine weitere beachtenswerte Präzisierung. Indem sie von dem «aus göttlicher Einsetzung kommenden kirchlichen Dienst» spricht, sagt sie, daß dieser «in verschiedenen Ordnungen ausgeübt (wird) von jenen, die schon seit alters Bischöfe, Priester, Diakone heißen» (28), und bezieht sich dabei auf die Definitionen des Trienter Konzils” (tamże, s. 217-219).

²⁴ O tym, jak trudny był to czas, informuje nas opracowanie: M. M a r c z e w s k i, *Karl Rahner o diakonacie stałym*, RTK, 46(1999), z. 6, s. 351-365.

²⁵ K e r k v o o r d e, *Elemente zu einer Theologie des Diakonates*, s. 219.

²⁶ Kerkvoorde uważa, że „in theologischer Sicht kann eine Wiedereinführung des Diakonates nicht eine stellvertretende Ausübung priesterlicher Aufgaben durch Laien bedeuten. Sie muß eine Rückkehr zur alten Praxis (Disziplin) der Kirche einschließen, wo der Diakonats eine hierarchische Mittelstellung einnahm zwischen den höheren Gliedern dieser Hierarchie, den Bischöfen und Priestern, und den Laien [...] Später ging dieser Bedeutungsgehalt mehr und mehr verloren, auch durch die Trennung der Organisations der Liebestätigkeit von der eucharistischen Freier, die eine ähnliche Trennung in den Aufgaben (Funktionen) des Diakons nach sich gezogen zu haben scheint. Einige Diakone fanden sich schließlich an der Spitze eines

W refleksji nad trójczłonową posługą diakona, wynikającą z sakramentu święceń, warto postawić sobie pytanie, czy faktycznie nie ma on udziału w posłudze kapłańskiej. W najnowszym *Pontyfikale* we wzorze homilii biskupa czytamy: „Umocnieni darem Ducha Świętego, będą pomagać biskupowi i jego prezbiterom w posłudze słowa, ołtarza i miłości, okazując się sługami wszystkich. Jako słudzy ołtarza będą głosić Ewangelię, przygotowywać Ofiarę Eucharystyczną i rozdzielać wiernym Ciało i Krew Pańską. Oprócz tego na polecenie biskupa będą mogli głosić kazania i przekazywać Bożą naukę wierzącym i niewierzącym, przewodniczyć modlitwom, udzielać chrztu, asystować przy zawieraniu związków małżeńskich oraz je błogosławić, nosić Wiatyk do ciężko chorych i przewodniczyć obrzędowi pogrzebu. Diakoni uświęceni przez nałożenie rąk, które pochodzi od Apostołów, i ściśle związani z ołtarzem, będą pełnić dzieła miłosierdzia w imieniu biskupa lub proboszcza. Niech z Bożą pomocą tak spełniają te obowiązki, aby wszyscy mogli uznać ich za prawdziwych uczniów Chrystusa, który przyszedł nie po to, aby Mu służyli, lecz aby służyć”²⁷

Wydaje się, że na podstawie tej nauki można stwierdzić za Y Congarem, że diakon uczestniczy „w sposób sobie właściwy i pełniąc swoją diakonię w działalności właściwej kapłaństwu hierarchicznemu: posługa słowa, celebrowanie eucharystyczne, kierowanie wspólnotą wiernych. Tak więc istotą diakonatu sakramentalnego jest nie tyle pełnienie funkcji charytatywnych, ile funkcji katechetycznych. Funkcje te jako takie mogą być – i często są – pełnione przez zwyczajnych wiernych. [...] Istotą diakonatu sakramentalnego jest więc łączenie służby charytatywnej, katechetycznej i liturgicznej, których ośrodkiem jest Eucharystia. [...] W diakonacie przejawia się związek między wiarą, wspólnotą, Eucharystią i służbą miłosierdzia. Powołaniem diakona jest jednoczyć w posługiwaniu bardzo konkretnym i bliskim ludzi, przepowiadanie zbawienia, jego celebrowanie sakramentalne i czynna miłość chrześcijańska.

umfangreichen Hilfsdienstes, besonders in der bedeutenden Städten, wo ihre Anzahl häufig auf sieben begrenzt war mit Rücksicht auf den Text der Apostelgeschichte. Sie entledigten sich daher mehr und mehr ihrer einfacheren liturgischen Dienste und übertugten sie auf untergeordnete Helfer, die Subdiakone («Helfer der Diakone»), oder versahen sie nur noch als Ehrenämter bei den großen, feierlichen Pontifikalliturgie. Besonders in kleineren Gemeinschaften hatten andere nur noch einen sehr untergeordneten liturgischen Dienst, dessen Nützlichkeit und Bedeutung sich im Westen im Mittelalter vollständig verlor, zumal wegen der großen Zahl der Priester und der stillen heiligen Messen“ (tamże, s. 219, 222 n.).

²⁷ *Pontyfikal rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II. Wydany z upoważnienia papieża Pawła VI, poprawiony staraniem papieża Jana Pawła II: obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, nr 199, wyd. II wzorcowe, Katowice 1999, s. 124.

Tak więc w diakonacie przejawia się głęboka natura wspólnoty chrześcijańskiej, która zrodzona z komunii w jednej wierze i złączona komunią w formie tego samego chleba, wzywa do dawania świadectwa (*martyria*) i pełnienia diakonii w świecie”²⁸

Posługę diakona i jego rolę w Kościele można też rozumieć jako pośredniczącą²⁹, a więc bardziej podkreślającą kapłański wymiar diakonatu, co musiałoby zakładać powrót „do starożytnej praktyki [dyscypliny – przyp. M. M.] Kościoła, w której diakonat zajmował takie miejsce pośredniczące między wyższą hierarchią, biskupami i prezbiterami, a świeckimi”³⁰ Świadectwa potwierdzające słusność tej idei istnieją w liturgii, a konkretnie w tzw. *Kanonie rzymskim* liturgii mszalnej, w którym znajdujemy formułę modlitewną „My przeto, Panie, służy Twój oraz lud Twój święty” Jak twierdzi Kerkvoorde, zachowana forma liczby mnogiej „służy Twój” oznacza prezbitera i diakona, który podczas sprawowania tajemnicy wiary nie zajmuje miejsca ludu, lecz przysługujące celebrującemu³¹

Nadto – zauważa Kerkvoorde – jeśli dokonamy refleksji nad sakramentem święceń, który jest jeden (DS 1766) i jest nim w istocie episkopat, a nie prezbiterat (kapłaństwo), jak utrzymywała scholastyka, to w biskupstwie, jako „pełni sakramentu święceń”³² – „plenitudinem conferri sacramenti Ordinis” (KK 21, 2), mają udział jako stopnie niższe prezbiterat i diakonat³³, by w ten sposób „Kościół był dla wszystkich razem i dla każdego z osobna widzialnym sakramentem owej zbawczej jedności” (KK 9, 3).

Warto też zastanowić się nad problemem służby, a także podległości diakona wobec prezbitera³⁴ Wydaje się, że nie może być o nich mowy.

²⁸ *Diakonia w duchu Soboru Watykańskiego II*, „Novum” 1970, nr 4-5, s. 83 n.

²⁹ Tę specyficzność istoty diakonatu i posługi diakona podkreślają o. Y Congar (*Die Stellung des Diakonats in einer Theologie der Ämter*, AdF II 209-226) oraz Kerkvoorde (*Elemente zu einer Theologie des Diakonates*, s. 219, 239).

³⁰ K e r k v o o r d e, *Elemente zu einer Theologie des Diakonates*, s. 219.

³¹ Tamże, s. 223. Na potwierdzenie tego przytacza cytat z *Listu do Filadelfian* św. Ignacego Antiocheńskiego (4, 1) oraz wprowadzenie w październiku 1964 r. przez Kongregację Rytów tzw. *missa cum diacono*.

³² Tekst polski ma tłumaczenie niepoprawne: „sakramentu kapłaństwa”

³³ Tak było od początku: J. C o l s o n, *Diakon i biskup w pierwszych trzech stuleciach Kościoła*, VoxP, 9(1989), z. 17, s. 587-597.

³⁴ Używa się tu różnych określeń: „Diakoni w sprawowaniu właściwej im władzy i uczestnicząc w stopniu niższym w posłudze kościelnej zależą przede wszystkim od biskupów, którzy mają pełnię sakramentu święceń. Pozostają oni ponadto w **specjalnej relacji do prezbiterów** [podkr. moje – M. M.; też niżej], z którymi wspólnie są wezwani do służby ludowi Bożemu” (Wytyczne 8); „Nauka katolicka, wyrażona w liturgii, Urząd Nauczycielski i stała praktyka Kościoła uznają, że istnieją dwa stopnie uczestniczenia w kapłaństwie Chrystusa:

Poświadczają to źródła, które informują, że diakoni byli sługami lub pomocnikami biskupa³⁵ Wyrażone to jest także w *Dyrektorium o postudze i życiu diakonów stałych*: „Obrzęd święceń diakańskich podkreśla związek, jaki wytwarza się pomiędzy biskupem i diakonem: jedynie biskup nakłada ręce na kandydata, błagając o zesłanie Ducha Świętego. Każdy diakon znajduje odniesienie własnej posługi do hierarchicznej wspólnoty z biskupem” (art. 48).

Na koniec uwag, które zrodziły się nad lekturą art. 1554 *Katechizmu*, należy powrócić do podstawowego pytania: kim jest zatem diakon, skoro wyraźnie – tak to odbieram – odmawia się mu uczestniczenia w kapłaństwie Chrystusa? Czy ma jeszcze jakiś udział w kapłaństwie urzędowym? A jeśli tak, to jaki? Czy też ma jedynie szczególne miejsce w ramach kapłaństwa wspólnego? Jeśli tak, to jak trzeba rozumieć naukę o sakramentalności święceń diakonatu i jego przynależności do hierarchii kościelnej? Po której stronie w strukturze Kościoła należy zatem sytuować diakona: po stronie hierarchii czy świeckich? Dlaczego został wykluczony z kapłaństwa hierarchicznego, skoro stanowi część hierarchii? Dlaczego nie może sprawować swej posługi w centrum zgromadzenia eucharystycznego?

Słowa kluczowe: sakrament święceń, charakter sakramentalny, posługa, diakonia, diakonat stały.

Key words: sacrament of the priesthood, sacramental character, ministry, permanent diaconate.

episkopat i prezbiterat. **Diakonat jest przeznaczony do pomocy im i służenia**” (KKK 1554).

³⁵ W C r o c e, *Aus der Geschichte des Diakonates*, [w:] *Diaconia in Christo*, s. 97-99). Trzeba też zauważyć i złe strony tej sytuacji, o których mówi Kerkvoorde (*Elemente zu einer Theologie des Diakonates*, s. 226): „Diese Situation, die sich so lange durchhielt, als der Bischof ganz persönlich die Leitung ausübte, war auch schuld daran, daß seit Anfängen bedauerlicherweise Unklarheit herrschte über den wahren Platz der Diakone in der Hierarchie”, co w konsekwencji stało się jedną z przyczyn ataku na diakonów i zaniku diakonatu (B. D o m a g a l s k i, *Diakoni rzymscy w IV wieku. Z historii związków biskupa, diakona i prezbitera*, VoxP, 9(1989), z. 17, s. 637-654). Vorgrimler w swym komentarzu wyklucza w ogóle wszelką służbę diakona wobec biskupa czy prezbitera: „Nach den Willen des Konzils dürfen die Diakone keineswegs als unmittelbare Diener der Bischöfe oder gar der Pfarrer betrachtet werden” i uzasadnia, że „das eine ganze Amt in der Kirche dient in dreifach verschiedener Weise dem Volk Gottes” (*Dogmatische Konstitution über die Kirche, Kommentar zum III. Kapitel, Artikel 29 von Herbert Vorgrimler*, s. 258).